

Maria Takala-Roszczenko

Liturgia sosiaalisessa mediassa koettuna: Raportti suoratoistettuihin jumalanpalveluksiin osallistujien kokemuksista koronapandemian ajalta

Kyselyn tausta ja toteutus

Suomen ortodoksisen kirkon jumalanpalveluksia alettiin välittää laajamittaisesti verkossa koronapandemian sulkiessa yhteiskunnan maaliskuussa 2020. Tätä ennen verkkovälitteisiä jumalanpalveluksia oli ollut mahdollista seurata yksittäisistä seurakunnista, kuten Ilomantsista,¹ tai niitä oli lähetetty kirkkokunnan merkittävistä tapahtumista Ortodoksi.netin tai Suomen ortodoksisen kirkon YouTube-kanavilla. Arkkipiispan asettaman kriisiryhmän ohjeiden mukaan jumalanpalveluksia tuli välittää verkon kautta seurattavaksi, samalla kun kirkkoja suositeltiin rajaamaan fyysinen osallistujamäärä 10 henkeen.² Monet seurakunnat käynnistivät jumalanpalvelusten suoratoiston käyttäen hyväkseen sosiaalisen median kanavia, esimerkiksi Facebookia ja YouTubea. Jumalanpalvelusten striimaaminen on jatkunut enemmän tai vähemmän säännöllisesti pandemian leimaamien reilun kahden vuoden ajan. Tarkkoja tilastoja jumalanpalveluksista tai muista verkkolähetyksistä ei ole keskitetysti saatavilla.

Ensimmäisen pandemiakevään lopulla käynnistyi Itä-Suomen yliopistossa kaksi aineistonkeruuhanketta, joilla pyrittiin selvittämään korona-ajan jumalanpalveluskokemuksia Suomen ortodoksien keskuudessa. Aineistoista on toistaiseksi tehty kolme raporttia ja neljä tutkimusartikkelia, jotka tarkastelevat etäjumalanpalvelusten ja poikkeusjärjestelyin toimitettujen sakrament-

¹ Säännölliset lähetykset Ilomantsista käynnistyivät seurakunnan YouTube-kanavalla vuonna 2018.

² Arkkipiispan asettaman työryhmän ohjeet 2020.

tien, erityisesti ehtoollisen vastaanottoa³ sekä kirkkokuoroissa laulavien kokemuksiä kuorolauluun kohdistuneista rajoituksista⁴. Tutkimuksista ilmeni esimerkiksi, että seurakuntayhteyden kokemisessa jumalanpalvelusyhteisöt ovat voimakkaasti polarisoituneet. Toiset tuntevat ulkopuolisuutta ja yksin jäämistä, toisille digitaaliset jumalanpalvelukset ovat tarjonneet mahdollisuuden osallistua tai edes seurata kirkossa toimitettavia palveluksia. Useille vastaajista etäjumalanpalveluksen seuraaminen omasta kotiseurakunnasta on ollut yhteisöllisyyden tunteen näkökulmasta tärkeää, toisaalta taas virtuaalisen jumalanpalveluskentän rajattomuus on avannut mahdollisuuksia tutustua myös muihin kirkkoihin. Täysin kattavaa kuvaa polarisaatiosta ei tähän saakka tehtyjen tutkimusten perusteella ole mahdollista luoda, sillä sähköisesti toteutetut ja suomenkieliset kyselyt eivät todennäköisesti tavoita kaikkia seurakuntalaisten ryhmiä.

Seuratessani useamman suomalaisen seurakunnan jumalanpalveluksia näinä vuosina mielenkiintoni kiinnittyi niissä tapahtuvaan vuorovaikutukseen, jonka sosiaalisen median alusta mahdollisti. Toisin sanoen kiinnostuin tavoista, joilla suoratoiston seuraajat ilmaisivat läsnäoloaan tai tunteitaan sen yhteydessä: käyttämällä erilaisia symbolisia toimintoja kuten ”tykkäyksiä”, hymiöitä, tai sanallisia kommentteja. Jumalanpalvelukset synnyttivät pitkiä kommenttien ketjuja, joissa palvelusta seuraavat esimerkiksi tervehtivät toisiaan tai kiittivät toimittajia. Vaikutti siltä, että tykkäykset, sydämet ja läheisyysymbolit myös ajoittuivat tiettyihin jumalanpalveluksen vaiheisiin. Siirtyivätkö sosiaalisen median käyttäjille tutut toiminnot jumalanpalvelukseen vain suoratoistoalustan vaikutuksesta, vai haettiin niillä jotakin siitä läsnäolon ja yhteyden kokemuksesta, jota kokoontumisrajoitukset olivat heikentäneet?

³ Ahonen, Koponen, Metso ja Punkki (2020) raportoivat kesäkuussa 2020 kerätystä aineistosta (N=330), jonka pohjalta tekijät laativat myös erillisen selvityksen koronaepidemian vaikutuksista jumalanpalveluselämän kokemuksiin Helsingin hiippakunnassa, ks. Punkki, Koponen, Metso & Ahonen 2021. Sitä on analysoitu luterilaisen kirkon piirissä kerätyn vastaavan aineiston rinnalla tutkimusartikkeleissa, joista ensimmäisessä Metso, Kallatsa, Mikkola ja Ahonen (2021) tarkastelivat kokemuksia hengellisestä yhteydestä ja sen muutoksesta ja toisessa Ahonen, Mikkola, Kallatsa ja Metso (2022) paneutuivat koronan aikaisiin eukaristisiin käytäntöihin ja kokemuksiin niistä. Marraskuussa 2020 kerätyn seuranta-aineiston (N=43) täydennyksellä Metso ja Ahonen (2022) analysoivat artikkelissaan osallisuuden kokemuksia erityisesti eukaristian näkökulmasta.

⁴ Raporttini *Ortodoksian* edellisessä numerossa (Takala-Roszczenko 2021) esitteli aineiston, jonka pohjalta kirjoitettu tutkimusartikkeli on vielä julkaisuprosessissa.

Toteutin sähköisen kyselyn helmikuussa 2022 hakien vastaajia suoratoistettuihin jumalanpalveluksiin osallistuneista. Kyselylinkkiä jaettiin sosiaalisen median eri kanavilla ja tavoitti 328 vastaajaa. Vastaajamäärältään tulos muistutti Ahosen, Koposen, Metson ja Punkin kesäkuussa 2020 keräämää aineistoa (N=330) ja on mahdollista, että kyselyihin vastasi myös samoja henkilöitä. Vastaajien ikäjakaumassa painottuivat 50–70-vuotiaat. Naisia kyselyyn vastanneista oli 66 prosenttia ja miehiä 31 prosenttia. Kolme prosenttia ei halunnut kertoa sukupuoltaan ja kaksi jätti kysymykseen kokonaan vastaamatta. Kyselyssä ei tiedusteltu vastaajien seurakuntaa eikä hiippakuntaa.

Taulukko 1: Ikäjakauma (N=326)

Ikä	Naiset (N)	Miehet (M)	Ei tietoa (E)	N= yhteensä
alle 20 v.	1	0	0	1 (0,3 %)
21–30 v.	9	6	0	15 (4,6 %)
31–40 v.	20	15	0	35 (10,7 %)
41–50 v.	40	23	2	65 (20,0 %)
51–60 v.	50	19	6	75 (23,0 %)
61–70 v.	59	19	1	79 (24,4 %)
yli 70 v.	37	18	1	56 (17,2 %)

Jumalanpalveluksen valinta

Koska kyselyn tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten jumalanpalveluksen seuraajat kiinnittyivät yhteisöön sosiaalisen median alustalla, siinä selvitettiin perusteita, joilla suoratoistettu jumalanpalvelus valittiin. Yli puolet (N=187, 58 %) vastaajista oli seurannut pääasiassa ortodoksisen kotiseurakuntansa jumalanpalveluksia.⁵ Myös merkittävä osa (N=120, 36,9 %) seurasi pääasiassa muuta ortodoksista seurakuntaa Suomessa. Yksittäiset vastaajat seurasivat muuta ortodoksista seurakuntaa Suomen ulkopuolella (N=5, 1,5 %) esimer-

⁵ Yhteisön tuttuus tai lojaalisuus kotiseurakunnalle ovat olleet merkittävimpänä valintaperusteena myös aiempien tutkimusten mukaan (vrt. Ahonen et al. 2020, 15; Takala-Roszczenko 2021, 10).

kiksi Venäjältä, Valko-Venäjältä tai Ukrainasta⁶, Australiasta, Yhdysvalloista tai Japanista, ja myös kreikankielisestä maailmasta (esimerkiksi patriarkan kirkko Fanarissa). Valintaperusteina mainittiin esimerkiksi jumalanpalvelusten runsaampi tarjonta vuorokauden ympäri sekä bysanttilainen laulu. Viisi vastaajaa (1,5 %) valitsi jumalanpalvelusstriimin muusta ortodoksisesta yhteisöstä (esimerkiksi luostarista) Suomessa ja seitsemän (2,2 %) ulkomailta. Valintaan vaikutti esimerkiksi pääsiäisen ja muiden juhlien ajankohta. Myös sosiaalisen median algoritmeilla oli vaikutusta: yksi vastaajista mainitsi seuraavansa yhteisöä, joka oli ”tullut somessa vastaan”. Vain yksi vastaaja (0,3 %) oli seurannut muun kuin ortodoksisen yhteisön jumalanpalveluksia.

Aiemmat kyselyt ovat osoittaneet, että kotiseurakunnan tai tutun yhteisön seuraamisen lisäksi monet jumalanpalveluksia seuraavista ovat ottaneet ilolla vastaan mahdollisuuden vierailuun muissa kirkoissa verkon välityksellä. Myös tämä kysely paljasti, että suoratoistotarjonta on synnyttänyt ennenkokenemattomia mahdollisuuksia liittyä esimerkiksi synnyinseudun jumalanpalveluksiin ulkomailta käsin, seurata hyviksi koettuja saarnaajia, kuunnella korkeatasoiseksi koettua kirkkolaulua sekä hakeutua sinne, mistä jumalanpalveluksia lähetettiin enemmän kuin muualta. Erityisen usein vastauksissa mainittiin Lapin seurakunnassa päivittäisiä aamu- ja ehtoopalveluksia toimittaneet isä Rauno ja kanttori Anneli Pietarinen sekä jumalanpalvelustarjonnan lisäksi isä Raunon opetuspuheet. Myös saamen kielellä toimittaminen herätti kiinnostusta. Tekninen toteutus ohjasi monia valinnassa ja tässä omaa luokkaansa katsottiin olevan Uspenskin katedraalin sekä Tampereen ortodoksisen kirkon. Uspenskin katedraalin jumalanpalveluksista mainittiin ensi sijassa kuorolaulun erinomainen taso kanttori Varvara Merras-Häyrysen johdolla, sekä papiston toimittamisen esimerkillisyys, erityisesti ylidiakoni Juha Lampinen, ”jonka työskentely kävisi oppimateriaalista opiskelijoille” (vastaaja M67). Uspenskin isät Teo Merras ja Mikko Leistola saivat myös kiitosta opetuspuheistaan. Isä Ioannis Lampropoulos ja Ilomantsin seurakunnan jumalanpalvelukset mainittiin samaten ja kiiteltiin palveluksista välittyvää iloa. Muita erikseen mainittuja jumalanpalveluspaikkoja olivat esimerkiksi Tikkurila, Tapiola, Joensuu, Nurmes, Jyväskylä, Oulu, Valamo ja ortodoksinen seminaari.

Avovastausten ohella kerättiin määrällistä tietoa jumalanpalveluksen valintaa ohjanneista tekijöistä. Vastaajia pyydettiin valitsemaan yhdestä kolmeen tärkeintä syytä valinnalleen.

⁶ Vastaukset kyselyyn annettiin pääasiassa ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan 24.2.2022.

Taulukko 2: Jumalanpalveluksen valinnan perusteet (N=327)

Peruste	Vastajat N= (%)
Tuttu kirkko ja toimittajat	182 (55,7 %)
Oma yhteisö	98 (30,0 %)
Kirkkorakennus	30 (9,2 %)
Jumalanpalveluksessa laulava kuoro	89 (27,2 %)
Jumalanpalvelusta toimittava papisto	92 (28,1 %)
Piispa toimittamassa	10 (3,1 %)
Kirkkolaulun laatu	91 (27,8 %)
Käytettävä kieli	32 (9,8 %)
Tekninen toteutus (kuvakulmat, äänentoisto)	108 (33,0 %)
Muu, mikä?	41 (12,5 %)

Vastaukset vahvistivat jälleen henkilökohtaisen yhteyden merkityksen jumalanpalveluksen valinnassa: yli puolet seurasi tuttuja henkilöitä kirkossa toimittamassa palvelusta. Se koettiin myös tuen osoituksena: ”Haluan olla tukemassa omaa seurakuntaa ja papistoa edes tällä tavoin kun en pääse paikalle” (N139). Toiseksi eniten vastaajat arvostivat teknisestä toteutuksesta. Moni kertoi vaihtaneensa kanavaa, jos seurattu striimi ei toiminutkaan parhaalla tavalla, yhteys pätki, äänentoisto oli huono, tai kuvakuva koettiin staattiseksi. Eräs vastaaja (N156) perusteli: ”Niin paljon kuin rakastan ja haluan tukea omaa kirkkoani ja yhteisöäni, en jaksanut katsoa vain yhtä, toimimatonta kuvakulmaa ja kuunnella huonoa äänentoistoa.” Kolmanneksi tärkeimpänä vastaajat pitivät omaa yhteisöään, ja joillakin vastaajilla tuo kiintymys peittosi tekniset vajavuudetkin: ”Oman yhteisön palvelukset ovat lähellä sydäntäni, mutta teknisesti valitettavasti aika vaatimattomia. Vastaavasti hiippakunnan katedraalista striimatut palvelukset ovat teknisestikin korkealaatuisia. Seurasin niitä katekumeenivaiheessa enemmän. Liityin ortodoksisen kirkkoon syksyllä -21. Kirkkoon liittymiseni jälkeen valitsen mieluummin omasta kirkosta striimatun palveluksen” (M147). Neljänneksi merkittävimpänä valintaperusteena pidettiin jumalanpalvelusta toimittavaa papistoa sekä kirkkolaulun laatua, ja näiden jälkeen valintaa ohjasi jumalanpalveluksessa laulava kuoro. Vastaajat toivat esiin myös palvelusten saata-

vuuden ja saavutettavuuden. Muutamat mainitsivat seuraavansa ”sitä, mikä ensimmäisenä tulee vastaan”, erityisesti silloin, kun oma seurakunta ei lähettänyt jumalanpalveluksia. Myös Facebookissa striimatut palvelukset koettiin hankaliksi, jos itse ei ollut sinne kirjautunut, ja käännettiin sen takia YouTubeen tarjonnan puoleen.

Jumalanpalveluskäyttäytyminen virtuaalisessa yhteydessä

Hieman yli puolet vastaajista (N=166, 50,8 %) oli käyttänyt sosiaalisen median tarjoamia vuorovaikutusvälineitä jumalanpalveluksen yhteydessä. Näistä yleisimpiä toimintoja olivat yksinkertainen tykkäys-toiminto (N=133, 69,3 %), sydän-toiminto (N=100, 52,1 %) ja yhteen liitetyt kädet -hymiö, joka ymmärretään kristillisessä kontekstissa yleensä rukouksen merkiksi⁷ (N=36, 18,8 %). Yleisesti tarjolla olleiden hymiöiden lisäksi saatettiin käyttää myös ortodoksisen ristin kuvaketta.

Some-symbolien käyttö ajoittui joillakin vastaajilla (N=98) tiettyyn jumalanpalveluksen vaiheeseen. Eniten (28 %) niitä käytettiin opetuspuheen yhteydessä: tykkäystä tai sydäntä käytettiin reaktiona kuultuun opetukseen. Myös kirkkolauluun saatettiin reagoida symboleilla: ”Jos kuoro on laulanut erityisen kauniisti, silloin tulee herkästi peukutettua” (M2). ”Jossain erityisen ihanassa kirkkoveisussa olen saattanut painaa sydän-reaktiota” (N185). Monille reagointi kohdistui jumalanpalvelukseen kokonaisuutena: alussa tervehdyksen omaisesti ja lopussa kiitoksen merkinä. ”Olen yleensä laittanut tykkäyksen tai sydämen, kun alan seurata jumalanpalvelusta. Reaktioni ei ole kiinni mistään erityisestä kohdasta” (N258). ”Alussa erityisesti eli ilmaissut läsnäoloa” (N276). ”Yleensä tilaisuuden päättyessä tai kun itse lopetan seuraamisen” (N320). Henkilökohtainen suhde striimissä näkyviin henkilöihin tai sitä seuraaviin vaikutti myös kommunikointiin. Vastaaja M167 reagoi ”tutun ja läheisen papin” nähdessään, vastaaja N288 puolestaan pääsiäisyönä huomattessaan monen muun tutun katsovan samaa palvelusta. Joillekin vastaajista symboliviestintä oli selvästi vuorovaikutuksellista: ”Minusta on kiva ilmoittaa vain että mukana ollaan!” (N243). Toiset puolestaan katsoivat, ettei

⁷ Hymiö ymmärretään myös kiitoksen tai tervehdyksen merkinä aasialaisessa kontekstissa. Ks. Emojipedia.

jumalanpalveluksen aikana ollut tarvetta viestiä sen enempiä: ”Aluksi voin tehdä tykkäyksen, muuten seison kotialttarin ääressä ja yritän keskittyä parhaani mukaan rukouksen. En kännykän räpläämiseen palveluksen aikana, niin kuin en tekisi kirkossakaan” (N41).

Vuorovaikutus ja yhteyden kokeminen ovat osoittautuneet yhdeksi korona-ajan jumalanpalveluselämän tärkeimmistä kysymyksistä. Metso ja Ahonen pohtivat artikkelissaan, mitä liturgian olemuksen ja eukaristian luonteen kannalta merkitsee kirkkokansan jääminen jumalanpalveluksen *seuraajiksi* siihen *osallistumisen* sijaan.⁸ Tässä kyselyssä kerätystä aineistosta ilmenee, että vaikka osallistuminen todellisuudessa olikin hyvin rajallista, jumalanpalveluksia verkossa seuranneet hakivat ja hyödynsivät keinoja osoittaa ja kokea yhteyttä virtuaalisesti. Vastaaaja pyydettiin valitsemaan yhdestä kolmeen tärkeintä syytä some-symbolien käyttöön tai sanallisten kommenttien antamiseen jumalanpalvelusten yhteydessä.

Taulukko 3: Kommunikoinnin tarkoitus (N=192)

Tarkoitus	Vastajat N= (%)
Osoitat rukoilevasi mukana	103 (53,6 %)
Osoitat tutuille seurakuntalaisille olevasi mukana	41 (21,4 %)
Osoitat palveluksen toimittajille olevasi mukana	62 (32,3 %)
Osoitat tykkääväsi jumalanpalveluksen laulusta	46 (24,0 %)
Osoitat tykkääväsi jumalanpalveluksen toimittamisen tavasta	54 (28,1 %)
Osoitat tykkääväsi opetuspuheen sisällöstä	53 (27,6 %)
Muu, mikä?	20 (10,4 %)

Yli puolet viesti osoittaakseen rukoilevansa mukana, ja yli neljäsosa osoitti läsnäoloaan palveluksen toimittajille ja kiitostaan toimittamisen tavalle ja opetuspuheelle. Vastaukset osoittavat, että monella vastaajalla oli tarve luoda yhteys seurakunnan suuntaan tai muihin jumalanpalvelusta seuranneisiin. Myös käytetty suoratoistoalusta, kuten Facebook, saattoi kannustaa ilmoittamaan läsnäolosta. Viestiminen tapahtui avoimesti ja luottamuksen hengessä: ”Hetimitä alussa olen ilmoittanut lähinnä mukana olostani tervehtimällä, ilmoit-

⁸ Metso & Ahonen 2022, 175–177.

tamalla kotipaikkani ja nimeni” (N321). ”’Olen mukana’ – osallisena yhteisössä, tietona papistolle että kotilaisetkin mukana. Palvelus on kokonaisuus, ei erillinen toimittajan, kanttorin, kuoron tms. ’esitys’” (N16). Käsitys siitä, että jumalanpalvelus on yhteinen tapahtuma, sävytti useaa vastausta. ”Koen olevani yhdessä seurakunnan kanssa” (N42). ”Ehkä enemmänkin yhteisöllisyyden osoitus, olemme tässä korona-ajassa yhdessä. Toive siitä että vielä kokoonnutaan yhteen” (N211).

Toisaalta oli myös niitä, jotka eivät halunneet tulla esiin omalla nimellään tai osoittaa olevansa läsnä: ”Olen vain näkymättömästi mukana” (M275). ”En ole kommentoinut koskaan peukuttamalla, lähettelemällä erilaisia kuvia tai millään muullakaan tavalla. Mieluummin pysyn anonyyminä” (M67). ”En kommentoi jumalanpalveluksia tai lähettele emojiä. Tuntuu ihan hullulta” (N113). ”En koe, että kommentoiminen olisi hyvä keino osoittaa muille olevansa mukana – koen, että minulle riittää mukana oleminen ilman nimeni julkaisemista. En muutenkaan mene kirkkoon näyttääkseni muille, että olen siellä, tärkeintä on oman rukouselämän vaaliminen” (N144).

Kommentointi ja tykkäämiset voi nähdä eräänlaisina korvikkeina fyysisen läsnäolon suomalaiselle viestinnälle, kuten erilaisille ilmeille. Vastaaja N253 käytti some-symboleita esimerkiksi reaktiona liikuttavaan ja koskettaneeseen sisältöön tai hyväntahtoisena eleenä, ”kun joku on vähän ’mokannut’”. Yhteyden tunne vahvisti myös itse kommentoijaa: ”Tuntui hyvältä lähettää jotakin, vähän tunnetta” (N101). Jotkut vastaajista halusivat osoittaa ”tsemppausta striimaajille” ja kiittää niiden tarjonnasta. ”Olen ajatellut, että ehkä joku kirkon organisaatiossa rohkaistuu enemmistä ’tykkäämisistä’. Lisäksi se auttaa videoiden näkyvyyttä YouTubessa” (M69). Tämän tapaista missionääristä henkeä esiintyi muillakin vastaajilla. Tykkäämällä ja kommentoimalla he pyrkivät edesauttamaan jumalanpalvelusten välittymistä laajemmalle katsojajoukolle.

Mahdollisuus kommentoida avasi myös palautekanavan teknisille huomioille, kuten huonolle kuuluvuudelle tai yhteyden pätkimiselle, sekä keskustelulle muiden katsojien kanssa. Usein sanalliset kommentit liittyivät esimerkiksi striimin kuuluvuuteen (”kuuluu huonosti”, ”nyt kuuluu hyvin”), tai sitten ne olivat vain kehuja laulajille (”kauniisti veisaa kuoro”) tai terveisiä tutuille toimittajille (”mukava nähdä N.N:kin mukana”). Kommenteissa saatettiin myös käydä keskustelua:

Joskus myös olen vastannut jonkun toisen striimiä seuranneen kommentteihin. Useinhan katsojat kysyvät toisiltaan, että mistä pyhäköstä tämä tulee,

kuka siellä on kanttorina, oliko tämä sen ja sen säveltämä veisu jne. Sellaisiin tulee sitten vastattua. Joskus tulee kommentoitua myös striimauksen teknistä toteutusta, esim. että olisi kiva nähdä ihmisiä seinää kohti töröttävän kuvan sijaan. (M2)

Joissakin seurakunnissa striimauksen tekniikasta vastasivat muut kuin palveluksen toimittajat, mutta oletettavasti valtaosassa lähetyksestä vastasi joko pappi, kanttori, tai vahtimestari, joilla ei aina ollut mahdollisuutta reagoida palveluksen aikana tullessiin viesteihin. Tämän huomasivat myös muutammat vastaajista:

Joskus lähetin fb-striimauksissa ehdotuksia mikin läheisyydestä, häiritsevistä kaiuista, jonkun äänen dominoinnista (mikki liian lähellä jotakin laulajaa), kameran väärästä asennosta, mutta huomasin että kukaan ei seuraa kommentteja ja lopetin. Siirryin sitten vain seuraamaan paremmin toteutettua lähetystä, koska valinnanvaraa on ollut. (M74)

Jumalanpalvelusyhteisön tuttuus tai vieraus vaikutti jonkin verran kommentointiin. 59 prosenttia vastaajista ei ollut kommentoinut sellaisia jumalanpalveluksia, joiden seurakuntaa ei tuntenut läheisesti. Toisaalta moni totesi, ettei Suomen ortodoksisen kirkon sisällä ”kotoisuus ole riippuvainen juuri siitä yhdestä kirkosta tai toimittajasta” (N156). ”Vaikka seurakunta ei ole tuttu minulle ansaitsevat toimittajat kiitoksen. Tunnen olevani osa yhteisöä jonka kanssa olen jakanut saman palvelun” (N199). Sosiaalisen median turvin aiemmin tuntemattomatkin saattoivat tutustua: ”Säännöllisen etäosallistumisen kautta samaa striimiä seuraavistakin voi tulla ’nettittuttuja’, joihin voi joskus myöhemmin tutustua livenäkin” (M2).

Merkittävänä erona suomalaisen ja esimerkiksi venäläisen tai ukrainalaisen etäjumalanpalveluskäyttämisen välillä oli kommenttipalstan käyttäminen esirukouspyyntöihin. Kyselyyn vastanneista vain neljä prosenttia (N=14) oli pyytänyt esirukouksia suoratoiston yhteydessä. Osa ulkomailla toimitettujen palvelusten seuraajista oli hyödyntänyt tätä tapaa ja ajoittanut esirukouspyyntönsä liturgian proskomidin ja suurta saattoa edeltävään aikaan tai molebenin yhteyteen. Yhden vastaajan mukaan hänen seurakuntansa pääkirkko ylläpiti Facebookissa erityistä esirukoussivua. Joillekin foorumin julkisuus tuntui suurelta kynnykseltä. Vastaajan N146 mukaan puolestaan ”jos joku pyytäisi esirukouksia, hänen pyyntönsä hukkuisi kymmenien ihmisten kommentteihin, jotka haluavat vain saada nimensä näkyville, vaikka

heillä ei ole mitään asiallista asiaa.” Monet vastaajista olivat kuitenkin joko epätietoisia, että rukouspyyntöjä ylipäänsä saattoi esittää verkossa, tai pitivät niitä yksityisinä ja siten parempina lähettää papille muita reittejä, puhelimitse tai suorana viestinä. Esirukouspyynnöt skiittayhteisöihin tai luostareihin nähtiin myös hyvinä keinoina. Niissä näkyi myös ekumeeninen ulottuvuus, ja esirukousta saatettiin pyytää esimerkiksi Karmeliittasisarilta.

Etäjumalanpalvelusten positiiviset puolet

Kyselyn lopuksi vastaajia pyydettiin arvioimaan suoratoistettujen jumalanpalvelusten negatiivisia ja positiivisia puolia. Positiivisia puolia arvioi 280 vastaajaa. Yleisesti ottaen vastauksissa painottuivat positiiviset arviot, minkä voi selittää kyselyn suuntautumisella juuri etäjumalanpalveluksiin osallistuneisiin, eikä siis niihin, jotka suhtautuivat suoratoistopalveluksiin lähtökohdallisen negatiivisesti.

Keskeisimmät huomiot koskivat jumalanpalvelusten saavutettavuutta, tarjonnan runsastumista, valinnanvapautta, vaivattomuutta, kirkon elämään tutustumisen mahdollisuutta ja yleisesti kirkkoyhteydessä pysymistä. Jumalanpalvelusten siirtyminen verkkoon toi ne ennenkokemattomalla tavalla lähelle niitä, jotka eivät muuten pitkien välimatkojen, harvaksen toimitettavien jumalanpalvelusten tai terveytensä takia olleet päässeet säännöllisesti mukaan. Tämä tunnistettiin ja tunnustettiin kiitollisuudella: ”Kirkko on 200 km päässä. Ilman striimauksia osallistuminen olisi hyvin harvoin” (N31). ”Täällä missä asun on n. kerran kuussa liturgia. On ihana kun saa olla mukana näin. Ennen piti ’kytätä’ radiosta palvelusta kun tulee vain joka toinen sunnuntai ettei vaan mene ohi” (N209) . ”Saa istua, en jaksa sairauteni tähden seisoa ja hengitysvaikeuksissa yskimistä, jota pitäisi välttää kirkossa, koska kanssarukoilijat pitävät sitä tarttuvana sairautena” (N158). ”Terveyteni vuoksi en enää kykene osallistumaan paikalla joten nämä striimaukset ovat tuoneet kotiini palvelukset joista olen kiitollinen, olen ollut ahkera kirkossa kävijä” (N241). ”No kun minun on hankala liikuntavammaisena päästä kirkkoon, striimaukset ovat oikea aarre. Saatan yöllä kännykästä kuunnella myös, jolloin esim kuoron puuttuminen ei ole haitannut. Kuin olisin luostarissa, yön pimeydessäkin” (N29).

Vaikka jumalanpalveluksista jäi puuttumaan niihin sisältyvä runsas aistimuksellisuus ja fyysinen kanssakäynti, monet vastaajista havaitsivat niiden tulleen verkkovälitteisinä uudella tavalla saavutettaviksi. Äänentoisto toi

rukoukset, opetuspuheet ja laulun selkeämpänä kuultaville kuin esimerkiksi joidenkin kirkkojen kaikuvassa akustiikassa. ”Tekstit kuuluvat selvästi ja niitä on siksi helppo seurata”, kommentoi vastaaja N199. ”Olen synnynnäisesti kuulovammainen kuulokojoiden käyttäjä. Paradoksaalisesti pandemia-aikana eriaisteisesti kuulovammaiset ovat saaneet parempia palveluja kuin normaalisti; ovat päässeet osallisiksi palvelusten sisällöstä”, perusteli vastaaja N135. Lähellä alttaria sijainnut kamera tai liikkunut kuvakulma mahdollisti myös jumalanpalveluksen seuraamisen huomattavasti lähempää kuin tavallisesti. Esimerkiksi vastaaja M104 iloitsi toimintojen näkymisestä hyvin isossa televisiossa. Kuvaaminen alttarin sisällä herätti sekä kiitosta että hämmennystä. Useampi vastaaja tunnisti sen opetukselliset edut. ”Jos striimi on teknisesti hyvin toteutettu, pystyy palveluksesta maallikkona näkemään/kuulemaan mahdollisesti asioita, mitä ei ole ennen huomannut (esim. papiston salaiset rukoukset tai yleensäkin alttarissa tapahtuva toiminta)” (M196). ”Esim. Uspenskin palveluksissa näkee myös alttariin: esineistön ja papiston toiminnan. Tähän ei tavallisella kirkossakävijällä ole lähipalveluksissa mahdollisuutta. Laajentaa ja lujittaa ort[odoksista] uskoa osana arkielämää” (N202). Vastaaja N145 puolestaan koki kameran alttarissa epäsovivan, ”koska emmehan me mene muutoinkaan alttariin.”

Jotkut vastaajat iloitsivat mahdollisuudesta osallistua kirkkolauluun, mitä he eivät normaalisti osallistuessaan kenties rohjenneet tehdä: ”Voin koko palveluksen ajan laulaa kuoron mukana (tutut sanat ja veisut). Se tuo palveluksen paljon ’läheemmäs’” (N39). Juuri kirkkolauluun yhdistettiin osallisuuden tunne, ja sen edistämistä arvostettiin:

Pieni kuoro tai ryhmä peittoaa sellaiset vastaavat kuorot/ryhmät, jotka laulavat tuikituntemattomien melodioiden mukaan ja sysäyvät ulos mahdollisuuden laulaa mukana. Ja valitettavasti näitä ’ulosulkevasta’ kirkkolaulusta olevia esimerkkejä löytyy. Uudistua pitää, mutta ei niin, että kirkkolaulusta muodostuu este osallistumiselle. Asioita ei ole pohdittu esteellisyyden näkökulmasta: aihetta olisi! Esimerkiksi kuulon alenema vaikeuttaa sanojen kuulemista. Silloin tilanteen pelastaa tuttu melodia ja sen kautta muodostuva yhteys ja kokemus. (M15)

Korona-aika avasi monen ortodoksin silmät jumalanpalveluselämän runsaudelle ja sisällön rikkaukselle, jota kirkkovuoden eri vaihtuvien tekstien käyttö toi esiin. Erityisen uusina ja rikastavina koettiin arkipäivien aamupalvelukset, joita ei monessa seurakunnassa toimitettu lainkaan. ”Juuri arkipäivän

palvelukset ovat avanneet uuden maailman vaihtuvien tekstien takia. Niitä oikein odottaa. Teen kyllä käsitöitä, istun siis osan aikaa, mutta se auttaa keskittymään kun tekee käsillään jotain. Omassa seurakunnassani on vain keskiviikkoisin ehtoopalvelus, tietysti menen aina kirkkoon jos se on mahdollista” (N245). Jumalanpalvelukset punoutuivat arjen lomaan monin eri tavoin. ”Arkipäivän palveluksia voi hyvin kuunnella ja tehdä vaikka ruokaa samalla. Rukous tulee mukaan tekemiseen. Valtava liturginen rikkaus, arkipäivien tekstit on helposti käden ulottuvilla. Ne on mielenkiintoisia ja hengellisesti antoisia” (N63).

Monet vastaajat kokivatkin jumalanpalvelusosallistumisensa lisääntyneen merkittävästi koronan aikana: ”Tulee useammin täppäydyttyä mukaan yhteisen rukouksen virtaan kuin normiooloissa” (N253). Erityisen merkittävältä palvelusten tarjonnan runsaus tuntui suuren paaston aikana. ”Suuri paasto tuntuu matkalta kun on useasti ja säännöllisesti mukana” (M128). Myös kirkkokuntaa yhdistäneet tärkeät tapahtumat, kuten Haminan piispa Sergein vihkiminen, mainittiin useissa vastauksissa ainutlaatuisina osallistumisen mahdollisuuksina. ”Tällä hetkellä paikkakunnalla, missä asun, on palveluksia hyvin harvoin. Kirkkoihin on pitkät matkat. Netistä esim. pääsiäisenä on voinut seurata Suuren perjantain kaikki palvelukset. Samoin viimeksi katselein Sergein piispaksi-vihkimispalveluksen, mikä ilman nettiä olisi ollut mahdotonta” (M67).

Tarjonnan runsaus loi myös valinnanvapautta. Muiden kuin kotiseurakunnan jumalanpalveluksissa vierailujen koettiin avartavan omaa kokemusta:

Se, että pääsee kurkistamaan itselle vieraiden seurakuntien palveluksiin ja kuulemaan, millaisilta ne kuulostavat. On ollut hauska huomata, miten itselle ennestään tuntemattomissa paikoissa on paljastunut korkeatasoisia palveluksia, kun taas jossain, missä oli luullut olevan korkeatasoista laulua ym., ei välttämättä niin ole ollutkaan. Striimatut palvelukset ovat herättäneet kiinnostuksen käydä joskus paikan päällä tietyissä kirkoissa, joista ei ennen striimattuja palveluksia ole tiennyt mitään. (M2)

Vastaaja N101 iloitsi etäpalvelusten rajattomuudesta myös maantieteellisessä mielessä: ”Vain mielikuvitus on rajana, mihin kirkkoon menen. Hienolta tuntui käydä patriarkaatin kirkossa, varsinkin kun olen käynyt siellä.” Vapaus valita esimerkiksi toimittamisen tapojen, toimittajien, tai kirkkomusiikin tyy-

lin perusteella oli monelle mieleen, samaten palvelusten aikaan ja paikkaan sitomaton saavutettavuus:

Parasta on ollut se, että saa valita mieleisensä. Vaikka se kuulostaa turhamaiselta, eikä ainakaan edistä nöyryyttä, niin itseä miellyttävä toimitustapa on tehnyt rukoilemisesta helpompaa. Monet palvelukset ovat myös jääneet striimin jälkeen katsottavaksi, jos ei ole pystynyt juuri palveluksen aikaan osallistumaan. (N185)

Paikkaan sitoutumattomuus: kuuntelen usein striimattuja palveluksia lenkkeillessäni luonnossa: hieno kokemus! Osallistun palveluksiin huomattavasti enemmän kuin aiemmin: nyt on valinnan varaa ja eräät seurakunnat/ kappeliseurakunnat ovat todella kunnioitettavan aktiivisia. (M15)

Verkon käyttöön tottuneista suoratoistojumalanpalvelukset tuntuivat ilahduttavan vaivattomilta. Monet vastaajat luettelivat käytännöllisiä etuja, joita striimaus tarjosi: ”Helppo keskittyä, ei pukeutumishuolia, ei pysäköintiongelmia, ei auton lämmitystä aamulla, keli ei hankaloita matkaa (auraus yms.)” (N46). ”Voin valita ajan ja paikan. Voin laulaa mukana. Voin kuunnella esim. saarnan uudelleen. Kukaan ei näe olenko palveluksessa vai en, sosiaalisella paineella ei ole vaikutusta osallistumiseen. Olen päässyt osallistumaan palveluksiin joihin muuten en olisi päässyt, kuten arkkimandriitta Sergein piispaksi vihkimiseen” (N72). ”Ei tarvitse varata aikaa kirkossakäymiselle = kevyempi ohjelma esim. sunnuntaille. Tavallisesti liturgiassa käyminen kirkkokahveineen menee iltapäivään. Pandemian aikaan voi aloitella pyhäpäivän rauhassa kotonaan. Ja ainakin introvertti tykkää!” (N156).

Verkossa avoimesti tarjolla olevat jumalanpalvelukset tunnistettiin myös hyödyllisiksi niille, jotka vasta tutustuivat ortodoksiseen perinteeseen ja arkailivat kirkkoon menemistä tapakulttuurina huonosti tuntevina. Muutama toisuskoisen kanssa elävä mainitsi jumalanpalvelusstriimien altistavan näitä ortodoksiselle perinteelle – hyvällä tavalla tai häiritsevästi. Suurin osa koki tilanteen positiivisena. ”Perheen toinen henkilö, joka ei kuulu ort[odoksiseen] kirkkoon, tulee usein vierelle seuraamaan palvelusta. Kirkkoon harvemmin lähtee”, kuvaili vastaaja N46. Myös vastaaja N176 kertoi muun perheen ”kuulevan palvelusmenoa puolivahingossa.” Lähetyskellinen näkökulmakaan ei jäänyt vastaajilta mainitsematta: etäjumalanpalvelusten toivottiin jatkuvan, ”on kans meidän julkisivua ei-ortodokseille”, totesi vastaaja M327. Samoin vastaaja N80 koki palvelukset ”lähetystyönä parhaimmillaan ja matalalla kynnyksellä”.

Virtuaaliyhteyden ei koettu korvaavan todellista jumalanpalveluskokemusta lähes missään vastauksessa, mutta se katsottiin hyväksi korvikkeeksi pandemian olosuhteissa. Monet vastaajista kuvailivat pystyneensä säilyttämään tunteen yhteydestä seurakuntaan juuri etäjumalanpalvelusten avulla:

Se, että on – vaikkakin vain koneen kautta [jumalanpalvelus]yhteisö läsnä, helpompi keskittyä rukoukseen yhdessä kuin yksin. Mielikuvassani olen Kirkossa muiden mukana. Radiosta ei joka sunn[untai] tule ort[odoksista] palvelusta. Saatan seurata kotona striimausta jos en osallistu puolisoni kanssa ev[ankelisluterilaisessa] kirkossa. Paikkakunnallani on ort[odoksinen] palvelus vain kerran kuussa.” (N16)

Yhteyden tunne saattoi koskettaa syvästikin. ”Taannoin Haminan apulaispiispan virkaanastumisliturgiaa seurattessani yllättäen tunsin intensiivisen pyhyden kokemuksen, juuri sen ’kosketuksen’, ’X factorin’ jolle ei ole sanoja. Rukous kantaa kameran läpikin” (N156). Vastaaja N132 yhdisti yhteyden kokemuksen jumalanpalvelukseen osallistumisen yhtäaikaaisuuteen: ”Itse jumalanpalvelus sinänsä, yhteisöllisyyden tunne koska on suora lähetys. Kontakti seurakuntaan pysyy.” Vastaaja N228 puolestaan koki yhteyttä myös tallenteiden avulla:

Voin osallistua / seurata [jumalanpalvelusta] / hiljentyä, kun on sopiva hetki. Jos kotona ei ole juuri toimitusaikana sopiva rauha, voin siirtää sen itselleni sopivampaan aikaan. Koen silti osallistuvani seurakuntayhteisön rukoukseen muiden kanssa. Olen mukana siinä ikaikaisessa sielujen rukoilevassa yhteisössä, vaikka aika ja paikka ovatkin eri.

Osallistumisen tavat vaihtelivat. Osa vastaajista seurasi jumalanpalveluksia seisten ikonien edessä, tuohus sytytettynä, tehden kumarruksia ja maahankumarruksia normaalin kirkossa käyttäytymisen tavoin. ”Saa OLLA MUKANA oman kirkon palveluksessa. Voi laulaa. Voi sytyttää tuohuksen. Kokea kirkon läheisyyden. Voi istua, jos väsyttää. Mutta kirkon tunnelma välittyy” (N145). Toiset puolestaan saattoivat puuhailla kotiaskareiden parissa, tai istua sohvalta seuraamassa lähetystä televisiosta. Yhteyden kokemukseen vaikutti muutamien vastaajien mukaan se, miten palvelusta toimittavat huomioivat kotiväen, esimerkiksi diakoni suitsuttamalla kameraa kohti. Vastaaja N243 antoi tunnustusta: ”Oman seurakunnan pappi onnistui joka kerta luomaan sellaista tunnetta että tunnet ja olet mukana.”

Etäjumalanpalvelusten negatiiviset puolet

Negatiivisia puolia arvioi 257 vastaajaa. Keskeisimpinä puutteina mainittiin yhteisöllisyyden puute, fyysisen kirkkotilan ja aistimellisen kokemuksen pois jääminen, lähetyksen tekniset ongelmat sekä ehtoollisen ulkopuolelle jääminen. Muutama vastaaja ei nähnyt etäjumalanpalveluksissa mitään hyvää. Ehtoollisen ulkopuolelle jäämisen mainitsi 29 prosenttia vastaajista. Jumalanpalveluskokemuksen koettiin ohentuneen ja kaventuneen. ”Rukoukseen keskittyminen vaikeaa, tuntuu enemmänkin katselijan roolissa olemiselta”, valitti vastaaja N26. ”Lähetys on vain audiovisuaalinen, kirkkotilan tuntu ja moniaistisuus puuttuu kuten suitsutussavu; eikä voi osallistua esim. ehtoolliseen. Striimaus on läsnäoloa mutta osallistumistavaltaan kuitenkin puoliksi ulkopuolisuutta”, totesi vastaaja N59. Moni mainitsi juuri suitsutussavun ja tuohusten tuoksun oikeanlaisen kirkkotunnelman synnyttäjinä ja kaipasi ”pyhän tilan” kokemista.

Yhteisöllisyyden puutetta kommentoitiin erityisesti ihmisten kohtaamisen näkökulmasta. ”Ei näe muita seurakuntalaisia, olo tuntuu valjulta liturgian jälkeen, kun normaalisti on mennyt muiden kanssa kirkkokahveille ja nyt ei tosiaan tapaa muita”, vastaaja N21 kuvaili. Toisaalta sosiaalisen kontaktin ”tyhjää parempana vaihtoehtona” pidettiin etäosallistumista, jolloin ”kommentoimisen kautta syntyy kyllä joskus myös yhteys muihin kommentoijiin. Varsinkin, jos he ovat tuttuja” (N91). Sosiaalisen median tarjoama tieto muista palvelusta seuraavista nähtiin myös hyvänä. ”Palveluksen jälkeen voi tekstata, että nyt oltiin samassa palveluksessa. Se on ollut yllättävän lohdullista”, totesi vastaaja N210. Eräs vastaaja kuvaili etäosallistumisen ja fyysisen osallistumisen eroa kokonaisvaltaisen kokemuksen näkökulmasta:

Vaikka striimauksen välityksellä voi päästä rukoukselliseen tunnelmaan, ei se koskaan korvaa kirkossa läsnä olemista. Vaikka voin striimauksen välityksellä kuvitella, miltä tuntuisi seisoa kirkkosalissa, jotain olennaista jää aina puuttumaan. Kaipaan suitsukkeen ja tuohusten tuoksua, kaikkien ihmisten ääniä, jalkojen väsymistä ja iloa siitä, että pääsee osallistumaan ehtoolliselle. Striimauksen välityksellä ei ainakaan minulle tule sellaista yhteisöllisyyden kokemusta ja ihmisten tapaamisen iloa, jota oikeasti kirkossa oleminen tuottaa. Vaikka striimauksen tekijät tekevät parhaansa, ei aitoa jumalanpalvelukseen osallistumista voi tekniikan keinoin korvata. (N258)

Jotkut kokivat etäosallistumisen jumalanpalvelukseen muuttuneen laimeammaksi ja lopulta jopa vastenmieliseksi:

Ensimmäisen koronasulun aikaan (alkoi suuren paaston aikana) katsoimme kaiken, sytytimme kotona tuohukset, pukeuduimme kirkkovaatteisiin, seisoiimme palvelusten ajan. Ja itkimme. Ikävöimme jumalanpalveluksia ja ihmisiä, kotikirkkoa, kirkkoperhettä. Seuraavien sulkujen aikana olemme katsoneet lähinnä vain metropoliitan palvelukset ja satunnaisia liturgioita opetuspuheen loppuun saakka. Nyt striimaukset ovat alkaneet ärsyttää. (N328)

Myös etäosallistumisen näennäinen vaivattomuus herätti huolta. ”Striimausiin voi myös tottua niin, että se passivoi: vaikka kirkkoon pääsisikin, niin voi olla mukavampi jäädä kotiin kuuntelemaan striimiä kuin esim. lähteä rätäsateessa kirkkoon” (M2). Jotkut kokivat etäosallistumisen mahdollistaman epämuodollisuuden negatiivisena: ”Nettilähetykseen on hieman liian helppo osallistua kun ei tarvitse olla edes housut jalassa” (M82). Myös valinnanvara nähtiin mahdollisena riskinä: ”Varmaan jos katsoisi ns. surffaten, tulisi seurattua vääriä asioita, kuten kuka toimittaa, miten saarnaa, miten lauletaan, ketä käy sytyttämässä tuohuksia ym., helposti saattaa itse asia jäädä sivuun” (N245).

Muutamat vanhemmista kantoivat huolta lapsista, joiden kokemus jumalanpalveluksesta oli merkittävästi muuttunut kahden koronavuoden aikana:

Omassa seurakunnassani ilmoittautumiskäytäntö on myös ihan liian vaikea. Meillä tämä on johtanut siihen, ettemme ole käyneet kirkossa. Säännöllisyys on kadonnut, eikä sen löytäminen tunnu mahdolliselta niin kauan, kun rajoitukset muuttuvat jatkuvasti. Erityisesti lapsen kanssa tämä on ongelma: hän ei enää muista sitä aikaa, kun kävimme kirkossa säännöllisesti. Hengellinen jälleenrakennus tulee olemaan kirkolle haaste, koska meillä kasvaa nyt sukupolvi, jolla ei ole kokemusta lapsuudesta kirkossa ja sen yhteisöstä. (N113)

Kun jumalanpalvelusta seurattiin televisiosta, myös se lisäsi ruutuainaa, jonka kanssa monessa lapsiperheessä kamppailtiin. ”Lapsiperheessä on täysin mahdotonta keskittyä palvelukseen sitä vähääkään mitä kirkossa voi. Samoin telkkarin seuraaminen kotioiloissa altistaa muille häiriötekijöille, jolloin osallistumisesta tulee lähinnä kuin minkä tahansa lähetyksen [seuraamista]”, to-

tesi vastaaja M143. Jumalanpalveluksen seuraaminen näytöltä ei myöskään houkutellut muutamaa ruudun ääressä työpäiväänsä tekevää vastaajaa.

Koronarajoitusten hellittäessä monet olivat saaneet myös kokemusta kirkossa olemisesta striimausten aikana. Muutamalle vastaajalle tämä oli osoittautunut vaikeaksi. ”Etäjumala? En halua katsoa niitä, inhoan kirkossa olevaa kameraa. Toivoisin, että striimataan vain esim. yhtenä viikonloppuna / kuukausi. Pysyisimme silloin kotona” (N328). Kameran sijainti vaikutti myös kirkkotilassa olemiseen:

Kirkossa ollessa striimaus aiheuttaa sen, että normaali oleminen on siirtänyt varsinaista paikkaani striimialueen ulottumattomiin. Tulee mentyä ajoissa kirkkoon että ehtii sytyttää tuohukset ennen striimauksen alkua. Myös ennen niin tavanomainen liikkuminen (siirtyminen etualalle kumartamaan ehtool-lislahjoja ennen ja jälkeen ehtoollisen, tuohusten sammuttelu ym.) jää pois, kun ei halua olla ”telkkarissa”. Tämä näyttää vaikuttavan samalla tavalla muihinkin kuin minuun. Jotain muuttuu. (M245)

Päätelmiä

Kyselyn saamien vastausten perusteella on mahdollista tehdä muutamia yhteenvetoja. Vastaajien pääasiassa positiiviset arviot etäjumalanpalveluksista fyysisten palvelusten korvikkeina viittaavat siihen, että monet pystyivät säilyttämään läheisen suhteensa seurakuntaan ja yleensäkin yhteyden jumalanpalveluselämään. Toki on muistettava, että kyselyn ulkopuolelle jäivät ne, jotka eivät seuranneet suoratoistoja ja mahdollisesti menettivät kaiken yhteyden seurakunnalliseen elämään.

Vastauksista piirtyy esiin äkillisesti avartunut näköala Suomen ortodoksisiin seurakuntiin sekä joidenkin kohdalla myös Suomen rajojen ulkopuolelle: jumalanpalvelusten erilaiset sisällöt, toimittamisen tavat, kirkkomusiikkiin tyyli, kirkkorakennukset ja toimituksesta vastanneet papit, kanttorit ja lukijat tulivat aivan uudella tavalla ihmisten tietoisuuteen. Valinnanvapauden ja jumalanpalvelusten aikaan ja paikkaan sitomattomuuden on arvioitu murtavan perinteisiä jumalanpalvelusyhteisöjä, mikä voi haastaa seurakunnat pohtimaan uusia tapoja hahmottaa kirkkoyhteisö ja osallistaa sen jäseniä.⁹ Myös perinteinen jumalanpalveluskäyttäytyminen voi tulla haastetuksi,

⁹ Luchenko 2021.

mikäli etäosallistumisesta tulee jatkuva ja normaali käytäntö. Vastaajien joukossa muutamit kantoivat erityistä huolta tapakulttuurin ja fyysisten rukous-
eleiden noudattamisesta, samoin myös katekumeenien sosiaalisaaatiosta tähän perinteeseen.

Yleistä palautetta antaneista 156 vastaajasta 40 prosenttia kuitenkin toivoi, että jumalanpalvelusten välittäminen verkossa jatkuisi korona-ajan päättyessäkin. Niitä toivottiin täydentämään fyysisiä palveluksia, huomiomaan kirkkovuoden kierron eri juhlat ja eri puolilla kirkkokuntaa olevat tapahtumat, ja tuomaan aamu- ja ehtoopalveluksia säännöllisesti arkisen rukouselämän tueksi. Sen sijaan käytännön toteutukseen toivottiin järkeistämistä. Lähetysten suunnittelemattomuus ja striimausten ennakoimattomuus, kanavien etsiskely ja tekninen kehittymättömyys kahden vuoden aikana koettiin turhauttaviksi. Ehdotukset vaihtelivat yhdestä kirkosta striimaamisen, hiippakunnallisesti vaihtuvien vuorojen, tai seurakuntien vuorotteluun perustuvan yhteisen kanavan välillä. Myös teknisen toteutuksen toivottiin kehittyvän ja ehdotettiin esimerkiksi striimauskoulutusta Valamon opistoon. Etäjumalanpalvelusten aikataulua koskevan tiedotuksen toivottiin tulevan koordinoituksi yhdelle verkkosivulle (esimerkiksi ort.fi).

Kirjallisuus

Arkkipiispan asettaman työryhmän ohjeet

2020 Suomen ortodoksinen kirkko. 17.3.2020. <https://ort.fi/uutishuone/2020-03-17/arkkipiispan-asettaman-tyoryhman-ohjeet>. Katsottu 11.12.2020.

Ahonen, Talvikki, Koponen, Ari, Metso, Pekka ja Punkki, Mikko

2020 Lähentymistä ja etäännyttäminen korona-aikaan. Selvitys Suomen ortodoksinen kirkon striimattuihin jumalanpalveluksiin ja poikkeusjärjestelyin toimittuihin sakramentteihin osallistumisesta keväällä ja kesällä 2020. <https://www.ort.fi/uutishuone/2020-11-24/lahentymista-ja-etaantymista-korona-aikaan>. Katsottu 25.11.2020.

Ahonen, Talvikki, Mikkola, Sini, Kallatsa, Laura, ja Metso, Pekka

2022 'Sacrament of (Be)longing': Analysis of Finnish Lutheran and Orthodox Christian Eucharistic Practices amid Absence and Estrangement. –Exchange 51, 39–60. <https://doi.org/10.1163/1572543X-20221618>

Emojipedia

<https://emojipedia.org/folded-hands/>. Katsottu 16.9.2022.

Luchenko, Ksenia

2021 Цифровизация богослужebных практик в период пандемии коронавируса в контексте медиатизации православия. – Государство, религия, церковь в России и за рубежом, 39:1, 39–57. <https://doi.org/10.22394/2073-7203-2021-39-1-39-57>

Metso, Pekka ja Ahonen, Talvikki

2022 Osallistujia ja katselijoita. Kokemukset Suomen ortodoksisen kirkon striimatuihin jumalanpalveluksiin ja poikkeusjärjestelyin toimitettuun ehtoolliseen osallistumisesta. Teologinen Aikakauskirja 127:02, 171–188.

Metso, Pekka, Kallatsa, Laura, Mikkola, Sini ja Ahonen, Talvikki

2021 Kokemukset hengellisestä yhteydestä ja hengellisyyden muutoksesta koronapandemian aikana Suomen ortodoksisessa ja evankelis-luterilaisessa kirkossa. Diakonian tutkimus 2, 55–76. <https://doi.org/10.37448/dt.109489>

Punkki, Mikko, Koponen, Ari, Metso, Pekka ja Ahonen, Talvikki

2021 Yhteydessä erilliset: Selvitys koronaepidemian vaikutuksista Helsingin ortodoksisen hiippakunnan jäsenten kokemuksiin jumalanpalveluselämästä. Helsinki: Helsingin ortodoksinen metropoliittakunta.

Takala-Roszczenko, Maria

2021 Kirkkokuorolaiset ja koronapandemia keväällä 2020: Raportti ortodoksisille kirkkokuoroille suunnatusta kyselystä. Ortodoksia 61, 100–119.